

Huhta, A. & R. Hildén (toim.) 2016. Kielitaidon arviointitutkimus 2000-luvun Suomessa. AFinLA-e. Soveltavan kielitieteen tutkimuksia 2016 / n:o 9. 212–225.

Sofia Stolt

Helsingfors universitet

Kollegial bedömning i summativa bedömarkommentarer på studentexamensuppsatser i modersmål och litteratur

The purpose of this article is to illuminate evaluative remarks and an institutional interaction in a social context. The overall focus is on qualitatively demonstrating patterns of expression that censors, through attitude remarks, use in their grading of matriculation examination essays in Swedish as mother tongue and literature. The matriculation examination in Finland constitutes an institutionalised writing practice and the censors can be seen as authoritative graders in this context. Theoretically and methodically, the study follows the Appraisal system. Through evaluative remarks in interaction with each other the censors show qualities of the essay or the author of the essay, which they as graders want to bring to light. In a dialogue with the other censors, they reference external sources such as standardised policy documents and the teacher's scoring; consensus in their grading is reached by collegial dialogue.

Keywords: appraisal, evaluation, matriculation exam

Nyckelord: appraisal, kollegial bedömning, studentexamen

1 Inledning

I den här artikeln belyser jag värderande uttryck och en institutionell interaktion i bedömarkommentarer. Övergripande fokus ligger på att kvalitativt visa de uttrycksmönster som censorer genom attitydyttranden använder i sin summativa bedömning av studentexamensuppsatser i modersmål och litteratur, samt hur dessa yttranden fyller en interpersonell funktion i bedömningsprocessen. Artikeln baserar sig på min doktorsavhandling (Stolt 2016) som undersöker hur censorer uttrycker sig i bedömarkommentarer på goda och utmärkta studentexamensuppsatser i modersmål och litteratur. Avhandlingen belyser utgående från censorskommentarer en skriftkultur som inte tidigare undersökts. I denna artikel utgår jag dels från samma material som i min avhandling, men här visar jag bedömarkommentarer på inte endast goda texter, utan även på sådana texter som ligger lägre ner på bedömningsskalan, för att åskådliggöra på vilket sätt censorer använder sig av en kollegial bedömning. Teoretiskt och metodologiskt följer studien appraisalssystemet (Martin & White 2005), vilket gör det möjligt att analysera och undersöka retoriska inslag i texter samt se på relationen mellan skribent och läsare. I den här artikeln har jag använt delsystemet ENGAGEMANG inom appraisal för att visa på hur flera censorer som läsare och skribenter är involverade i bedömningsprocessen och hur de kommer fram till en samstämmighet beträffande det slutliga poängtalet för uppsatsen.

Studentexamen i Finland utgör en institutionaliserad skriftpraktik och censorerna kan ses som auktoritativa bedömare i denna kontext (Stolt 2016). Genom värderande yttranden i interaktion med varandra visar censorerna på egenskaper i studentexamensuppsatsen eller hos skribenten som skrivit uppsatsen, vilka de som bedömare vill fästa uppmärksamhet på. I denna artikel ser jag på hur bedömare utgående från en dialog uttrycker attityder i sin bedömning och min avsikt är att lyfta fram vissa typer av språkhandlingar i denna dialog mellan censorerna. Utgående från kommentarer på uppsatser ur olika vitsordsnivåer belyser jag den kollegiala bedömningen i summativa bedömarkommentarer.

2 Material

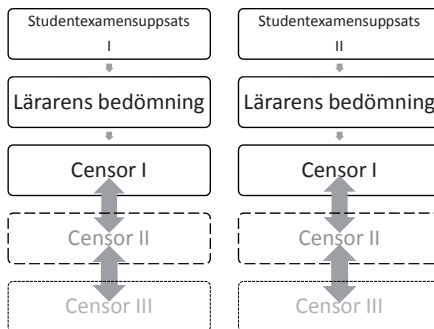
Materialet för denna artikel utgörs av bedömarkommentarer på studentexamensuppsatser i modersmål och litteratur skrivna åren 2004 och 2005, och baserar sig på materialet för min doktorsavhandling (Stolt 2016). Jag gör ett nedslag vid en given tidpunkt och jag närmar mig det med fokus på att belysa tendenser i erfarna bedömares bedömningsvärldar. Elevtexten står inte i fokus och för att garantera anonymiteten hos de parter som förekommer i min undersökning reder jag i beskrivningen av

materialinsamlingen inte exakt hur ut hur urvalet gjorts, utan presenterar det endast i stora drag. De censorer vars kommentarer jag undersöker förekommer i studien som enskilda men anonyma företrädare för sin yrkesmässiga ställning.

Årligen deltar kring 2000 svenskspråkiga abiturienter i studentexamen. I mitt material ingår 360 uppsatser som bedömts med de högsta vitsorden **laudatur** (L) eller **eximia cum laude** (E) och 272 uppsatser som bedömts med **cum laude approbatur** (C) eller med **lubenter** (B), vitsord som ligger lägre ner på vitsordsskalan. Materialet är insamlat från 11 svenskspråkiga gymnasier och utvalt enligt principen att ge en generell bild av Svenskfinland. Poängskalan för de prov som mitt material från våren 2004 och våren 2005 bygger på går från 50 till 100, där allt under 50 poäng är underkänt. I övrigt följer poängskalan en relativ vitsordsfördelning och poänggränsen de aktuella åren var 60 poäng för ett B och 70 poäng för ett C. År 2004 skulle abiturienten ha 93 poäng för att nå ett L, respektive 92 poäng år 2005. (Studentexamensnämnden 2016) Poängskalan är relevant med tanke på beskrivningen av yttrandena i bedömarkommentarerna eftersom censorerna i sin bedömning ofta relaterar till ett tilltänkt vitsord (se Stolt 2016). Bedömningsskalan är också den mest konkreta mätstocken för bedömning av en text och det är av den orsaken viktigt för både bedömare och abiturienter att känna till skalan väl (se Weigle 2011).

3 Censorskommentaren i en institutionell kontext

I och med att censorskommentarerna utgör en aktivitet vars syfte, att summativt bedöma studentexamensuppsatsen och samtidigt fungera som dokumentation på bedömningen, är bestämt på förhand kan censorernas kommentarer på uppsatsen och reaktioner på lärarens poänggivning anses vara institutionella genom att kommunikationen är ämnesmässigt sluten (se Linell 1990). Processen för bedömningen av studentexamensuppsatsen visas i figur 1.

FIGUR 1. Processen för bedömning av studentexamensuppsatsen (utgående från Stolt 2016: 77).

Borgström & Ledin (2014: 144) påpekar att ett viktigt resultat i bedömningsforskning är att lärare inom samma ämne bedömer bäst eftersom dessa har en gemensam förståelse för bedömningsgrunderna, men konstaterar dock att denna tolkningsgemenskap inte garanterar en samstämmig bedömning även om bedömarna är erfarna och kunniga inom ämnet. För detta krävs välutformade bedömningsverktyg som visar på de för prestationen kännetecknande kvalitetsdragen. Svensson (1990: 52) menar att gruppdeltagare med hjälp av språk och sammanhang och genom olika former av diskursiv dominans kan förtydliga sin professionella roll. Den professionella rollen kan i denna studie avspeglas av de yttranden som censorerna gör i sina bedömarkommentarer och som kommer till uttryck genom den appraisalanalys jag gör på mitt material.

Censorerna i Finland är adjungerade medlemmar vid Studentexamensnämnden som verkar under Undervisnings- och kulturministeriet. Genom att betrakta censorssamarbetet ur ett övergripande perspektiv vill jag visa på de skrifthändelser och den skriftpraktik som censorskommentarerna utgör och de interaktioner som censorerna i ett ideationellt rum deltar i (se Grahn, Holmberg & Magnusson 2014). Med ideationellt rum avser jag (se Stolt 2016) en social verksamhet som formar kontexten och ramarna för texten. Textens väg genom det ideationella rummet går via den verksamhet och de erfarenheter som skapas bland censorerna. Den sociala interaktionen tar avstamp i tolkningssammanhang ur språkliga yttranden, inte bara i vardagliga samtal utan även i mer formaliserade samtal inom olika institutionella kontexter. I anslutning till denna studie utgör studentexamen dessa institutionella ramar.

Censorsgruppen utgör en kollegial grupp eftersom den består av censorer som verkar inom samma profession och som innehar en central roll i bedömningen av studentexamensprov. I sin professionella roll kan censorerna i en institutionell kommunikationssituation trots allt föra en mer vardagsspråklig och informell dialog med varandra och vara införstådda i de övriga censorernas uttryck. (Stolt 2016)

4 Appraisalsystemet

För att kunna hantera censorskommentarerna i ett sammanhang där jag tar fasta på relationen mellan censorernas kommentarer i uppsatserna begränsar jag mig här till den del av appraisalteorin som är relevant för denna artikel. Appraisal används i studier där syftet är en analys av uttryck av värderingar och av språket i en social kontext (Martin & White 2005) och kan för denna studie ses som inte endast en teori utan även som en metod för att komma åt värderande yttranden och relationen mellan dessa.

Med hjälp av appraisal (se Martin 2000; Hunston & Thompson 2000; Martin & White 2005; Martin & Rose 2007) är det möjligt att analysera och undersöka retoriska inslag i texter samt se på relationen mellan skribent och läsare. I den här studien

använder jag mig av delsystemet ENGAGEMANG inom appraisal då jag undersöker censorernas kommentarer på studentexamensuppsatser och relationen mellan deras kommentarer. Appraisalteorin hänger starkt samman med evaluering och de attityder och känslor som skribenten i sina yttranden för fram i texten, men även hur läsaren förhåller sig till yttrandet i relation till skribenten (se t.ex. Martin & Rose 2007: 25; Martin & White 2005; Folkeryd 2006: 46). I min studie är det censorerna som innehar rollen som skribenter och den tänkta läsaren är denna skribent själv eller en annan censor. Censorskommentarerna riktar sig inte till abiturienten som skrivit studentexamensuppsatsen eftersom det inte är frågan om en formativ bedömning av uppsatserna. Däremot uttrycker censorerna i sina kommentarer värderingar om texten för att i en dialog med de övriga censorerna komma fram till en slutlig och summativ bedömning av texten.

Eftersom en analys inom appraisal formas av diskursen och kontexten utgår jag i min studie från en läsarposition inom skolkulturen. Utgående från appraisal visar skribenten, i detta fall censorn, genom sina språkval på olika retoriska stilar i en dialog samtidigt som denna medvetet eller omedvetet ger uttryck för sina värderingar. En del av beläggen i mitt material kan dubbelklassificeras och alla belägg uppstår och bör ses i sin kontext eftersom läsarpositioneringen är avgörande för analysen. Ett delfokus i denna artikel ligger på att utgående från yttranden som censorerna gör i sina bedömarkommentarer visa på deras professionalitet som bedömare.

4.1 Appraisal: ENGAGEMANG

Det delsystem inom appraisal, ENGAGEMANG, som jag teoretiskt och metodmässigt utgår från i denna studie, handlar om attitydkällor och varifrån dessa härstammar (White & Rose 2003: 48–49). Den attityd som skribenten för fram kan vara ett eget attitydyttrande, men attityderna kan också grunda sig på en annan källa: ENGAGEMANG visar på en dialog och en intertextualitet i texten. Skribenten visar också hur denna genom den egna rösten förhåller sig till övriga röster i texten (Juvonen 2007: 431). Det centrala med ENGAGEMANG är interaktionen mellan läsare och skribent. Läsaren kan beröras eller inspireras av skribentens yttranden och engageras till att interagera med skribenten genom ett eget yttrande som tar skribentens yttrande i beaktande (se Skjelten 2013: 208).

Nedan tar jag upp ett dialogiskt perspektiv på olika röster i texten. Genom att positionera sig och anpassa sig till en förväntad reaktion kan en censor ta ställning till en annan censors yttrande och därmed öppna för en diskussion eller argumentation. I sin läsning av andra censorskommentarer kan en censor **bekräfta** ett tidigare yttrande, till exempel genom *Javisst!* eller **motsätta** sig det, till exempel genom yttrandet *Absolut inte!* och på så sätt göra ett ställningstagande. Genom ENGAGEMANG kan censorerna

förneka eller förkasta ett erbjudande, men de kan även ifrågasätta, hålla med eller visa sig tveksamma till ett tidigare yttrande. (Stolt 2016: 110)

ENGAGEMANG kan uttryckas enstämigt (monogloss) eller flerstämigt (heterogloss) och det är i de flerstämmiga yttrandena som dialogen kommer till uttryck (Martin & White 2005). Ett flerstämigt ENGAGEMANG kan, om yttrandet aktivt ger rum för alternativa positioneringar och röster, delas in i en **utvidgning av dialogen** eller, om yttrandet ifrågasätter och avvärjer övriga röster, i en **begränsning av dialogen**. I en utvidgning av dialogen förväntas frågor och erbjudanden få ett svar av skribenten. (Stolt 2016: 114–117)

Genom att projicera ett yttrande kan skribenten, i det här fallet censorn, introducera alternativa (explicita och implicita) källor för bedömningen, till exempel hänvisa till bedömningskriterierna (Stolt 2016). Censorn kan antingen genom att citera eller referera skapa en relation till en annan text eller källa. Som bedömare tar censorerna ställning till abiturientens text genom att explicit peka på bedömningskriterier, poängskalor eller tidigare censorskommentarer eller implicit relatera texten till bedömningskriterierna eller sin egen erfarenhet inom bedömning.

4.1.1 ENGAGEMANG: utvidgning av dialogen

Genom en utvidgning av dialogen ger en censor utrymme för andra röster att komma till tals i texten, till exempel genom att hänvisa till provuppgiften eller till läraren: *Materialet helt i bakgrunden (ganska knappt också i häftet); Handlar inte primärt om uppgiften. Otaliga meningsbyggnadsfel; Jag skulle ge 93 (men läraren har gett 90).*¹ Materialet och häftet avser samma sak och syftar på provuppgiften som formulerats i det häfte med uppgifter och bakgrundsmaterial som abiturienten har framfört sig under provsituationen. Genom att ta med externa röster öppnar censorn för en utvidgad dialog i vilken inte enbart de egna yttrandena har möjlighet att komma till uttryck.

En externt förmedlad attityd, en så kallad **attribution**, innebär att skribenten för fram en attityd från en utomstående källa. Attributionerna kan delas in i två undergrupper: **auktoritetsbekräftelse** och **auktoritetsdistansering** (Stolt 2016: 169–172). Med auktoritetsbekräftelse hänvisar skribenten till en auktoritet, t.ex. genom att referera till denna genom att använda ord som *säger, rapporterar, tror, enligt*, för att bestyrka sanningshalten i ett påstående. Skribenten kan till exempel genom sin egen auktoritet bekräfta sanningen i den externt förmedlade attityden. Det auktoritativa yttrandet får sin kraft från traditioner, officiella instanser och accepterade sanningar vilket ger auktoritet åt en person via kunskap och social ställning. Enligt Dysthe (1996:

1 I detta avsnitt är understrykningar i exemplen mina egna för att markera det för diskussionen relevanta nyckelordet.

70) har skolan goda förutsättningar för att fungera som auktoritet då skolan som institution representerar en accepterad sanning och tradition.

Auktoritetsdistansering *Jag skulle ge 93 (men läraren har gett 90)* innebär att skribenten distanserar sig till en extern attityd och med sina egna åsikter framför en alternativ åsikt till den auktoritativa (White 2006: 17). Enligt Martin & White (2005: 113) kan skribenten förhålla sig neutralt eller ointresserat till ett auktoritativt påstående genom att till exempel använda sig av verbet *påstå*. På så sätt tar skribenten avstånd från den auktoritativa åsikten. Även om de externa yttrandena i sig själva kan verka neutrala kan kontexten spegla värderingar som i analysen är viktiga att ta i beaktande.

I en utvidgning av den egna dialogen kan skribenten genom ett **övervägande** låta andra röster komma till tals och visa att hen är öppen för andra tolkningar än den egna *Möjligen; kunde väl gå...* Yttranden av det här slaget erbjuder läsaren en möjlighet att uttrycka sin egen åsikt och sina egna värderingar. En retorisk fråga kan även i vissa fall vara ett övervägande, genom vilket skribenten för fram en åsikt samtidigt som denna ger utrymme för läsaren att reagera på yttrandet (Mikkonen 2010: 68) och exemplifieras i mitt material genom bland andra yttrandet *Kunde detta t.o.m. vara ett L?*

Ett **erbjudande** eller ett förslag, exempelvis *Föreslår 73*, är ett personligt yttrande, men till skillnad från ett påstående, ett erkännande, ett ifrågasättande eller bekräftande yttrande öppnar ett erbjudande för svar av andra röster. Med yttranden av detta slag öppnar censorerna för reaktioner eller uppbackningar av övriga censorer. Genom att jämföra abiturienterna eller abiturientens egna uppsatser med varandra öppnar censorn för en dialog kring externa deltagare, som visserligen inte själva kan komma till tals men som ligger som grund för en möjlig reaktion från övriga censorer: *Språkligt klart bättre än I.*

Exempel på **ifrågasättande** yttranden kommer väldigt tydligt fram i mitt material. Till exempel kan en censor ifrågasätta den poäng som läraren gett uppsatsen *92p. Så högt?* Å andra sidan kan hen vara samstämmig med en föregående censor samtidigt som ett eget ställningstagande tas fram genom ett ifrågasättande yttrande, till exempel *Jag är av samma åsikt. Det är en klok skribent. Men – finns det för många språkliga skönhetsfel för ett L? Föreslår 90.* Genom ett ifrågasättande yttrande utmanas ett auktoritativt yttrande med en fråga, ofta retorisk. Ett ifrågasättande yttrande kan tänkas påminna om **avståndstagande**, **förnekande** och **motsättande** yttranden genom att hänvisa till och konfrontera källan och på så sätt begränsa dialogen. Eftersom ett ifrågasättande yttrande trots allt är formulerat som en fråga, ibland även en retorisk sådan, har jag valt att se yttrandet som en möjlighet för andra röster att komma till tals (Stolt 2016: 164).

4.1.2 ENGAGEMANG: begränsning av dialogen

En **begränsning av dialogen** kan handla om att ta avstånd från ett påstående eller att **uttrycka sin egen ståndpunkt** genom att hävda sin åsikt. Ett **avståndstagande** kan handla om att **förneka** ett tidigare uttalande, (*absolut inte*), att refusera det (*Nej, detta bör nog vara ett $B \rightarrow 67$*) eller att genom ett **motsättande yttrande** komma med ett motförslag (*inte L men E*). Genom att förneka ett yttrande kan skribenten föra in läsaren på de egna värderingarna och censorn kan på detta sätt visa en annan syn på tolkningen eller åskådliggöra en bredare kunskap eller erfarenhet på området. En censor som motsätter sig ett yttrande kan rikta sin attityd mot antingen en annan censor (vars kommentar denna läst och motsätter sig) eller en tredje part, t.ex. läraren, och den poäng läraren gett abiturienten. Ett motsättande yttrande fungerar lika som ett förnekande, då censorn visar att denna delar samma värdegrund som en annan censor men vill nyansera och förändra tänket kring yttrandet. (Martin & White 2005: 118–121; Mikkonen 2010: 68–69; Stolt 2016: 172–184)

Genom att uttrycka sin egen ståndpunkt begränsar skribenten alternativ i den pågående dialogen: *Innehållet inte illa. Språket däremot svagt. 60*. En censor kan, helt eller delvis, visa sig **samstämmig** med ett påstående, genom att **bekräfta** eller **erkänna** påståendet, och på så sätt visa att denna är av samma åsikt som en annan censor eller läraren. **Medhåll** och **uttryck för en egen ståndpunkt** är också sätt på vilka censorn kan visa ett eget ställningstagande, till exempel *Enig, 67*. (Martin & White 2005: 121–125; Stolt 2016: 181) Ett uttryck för ett eget ställningstagande är subjektivt och skiljer sig därmed från hänvisningar till andra källor. Skribenten ger sitt yttrande tyngd genom att framhäva sin egen ståndpunkt och begränsar på så sätt vissa dialogiska alternativ genom att ifrågasätta eller konfrontera ett annat yttrande (Mikkonen 2010: 70) och kan i mitt material exemplifieras av *Instämmer mycket välskrivnen men inget extra, tar upp det som alla gör, vilket är helt förståeligt sista sidan har däremot en 'ny' poäng* eller av *snarast 65*. Genom ett eget ställningstagande upplevs skribenten som auktoritativ och kompetent att värdera andras åsikter (Martin & White 2005: 127–128; Stolt 2016: 181).

5 Typiska drag i bedömarkommentarer på studentexamensuppsatser

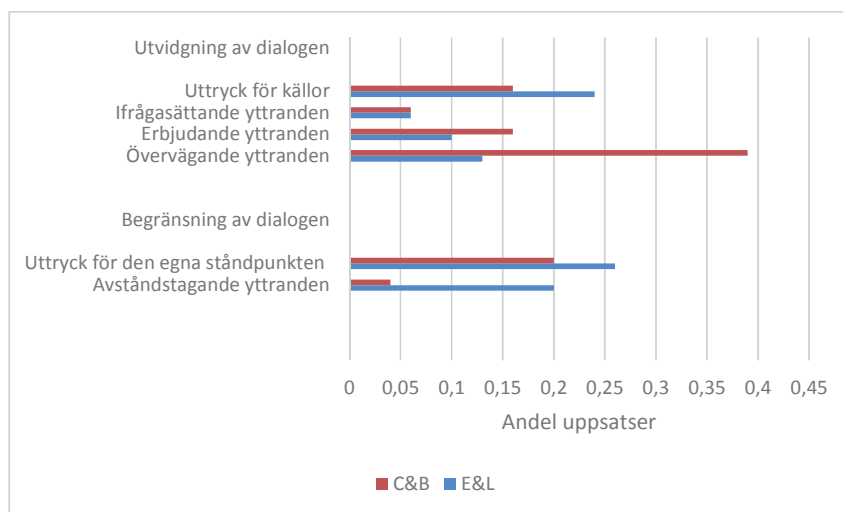
Fokus i denna artikel ligger på hur bedömare resonerar kring bedömningen av uppsatser som ligger på de högsta vitsordsnivåerna (L och E), och hur de resonerar kring uppsatser som bedömts med lägre vitsord (C och B). I detta avsnitt belyser jag typiska drag i bedömarkommentarer på studentexamensuppsatser på olika delar av bedömningskalan. En bedömarkommentar kan bestå av flera olika yttranden och bör ses i sitt sammanhang (Stolt 2016).

Av de 360 uppsatser som ingår i mitt material och som bedömts enligt de högsta poängen på vitsordsskalan (L och E) innehåller 159 (44 %) av uppsatserna en eller flera censorskommentarer där censorerna för en diskussion kring bedömningen. Av dessa uppsatser har 104 (65 %) kommenterats av två censorer eller flera. För de resterande uppsatserna har censorerna varit ense med läraren och gett uppsatsen samma poäng, alternativt en ny poäng utan att ge någon skriftlig kommentar.

90, dvs. 33 procent av de 272 uppsatser i mitt material som bedömts enligt de lägre poängen på vitsordsskalan (C och B) innehåller en eller flera censorskommentarer där censorerna för en diskussion kring bedömningen. Av uppsatserna som kommenterats har censorerna i 12 fall behållit det poäng som läraren föreslagit och i 6 fall höjt lärarens föreslagna poäng. På 69 av uppsatserna har censorerna sänkt poängen gentemot lärarens förslag. För de resterande uppsatserna har censorerna varit ense med läraren och gett uppsatsen samma poäng, alternativt en ny poäng utan att ge någon skriftlig kommentar. Av de 90 studentexamensuppsatser som av läraren bedömts med poäng som skulle motsvara C eller B på vitsordsskalan har 12 (13 %) av uppsatserna kommenterats av två censorer och endast en uppsats av tre censorer.

Nedan visar jag hur yttrandena i bedömarkommentarerna fördelar sig på **utvidgning av den egna dialogen** och på **begränsning av dialogen** på studentexamensuppsatserna på olika delar av vitsordsskalan. I figur 2 visar jag hur yttrandena i bedömarkommentarerna fördelar sig enligt en **utvidgning** respektive en **begränsning av dialogen** inom delsystemet ENGAGEMANG. Figuren visar hur ENGAGEMANG som resurs är betydligt vanligare i bedömarkommentarer på uppsatser i de högre vitsordsklasserna än på uppsatser bedömda med lägre vitsord. I denna vitsordskategori finns 70 yttranden som kan klassas som ENGAGEMANG och kommentarerna i de lägre vitsordsklasserna innehåller i högre grad attitydyttranden inom andra delsystem av appraisal (se Stolt 2016). På uppsatser bedömda med höga vitsord förekommer det 310 yttranden som kan klassas som ENGAGEMANG. I figur 2 nedan visar jag den procentuella fördelningen bland sådana yttranden som åskådliggör en dialog mellan bedömare.

FIGUR 2. Fördelning av yttranden inom ENGAGEMANG enligt vitsordsklasser C & B och E & L.

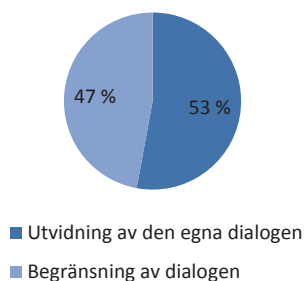
Både inom de lägre och högre vitsordsklasserna är det vanligare att censorn uttrycker en **egen ståndpunkt** än att censorn uttrycker sig avståndstagande (motsättande eller förnekande) till ett tidigare yttrande. På uppsatser bedömda med låga poäng är det märkbart vanligare att censorn ger uttryck för sin egen ståndpunkt, till exempel genom medhåll, bekräftelse eller erkännande, än att censorn yttrar sig avståndstagande till ett tidigare yttrande.

Att censorn i sina bedömarkommentarer kommer med ett **ifrågasättande yttrande** är lika vanligt vid de lägre vitsordsklasserna som vid de högre. Beträffande **övervägande yttranden** är det märkbart vanligare att censorerna uttrycker sig på detta vis på uppsatser lägre ner på vitsordsskalan än på de uppsatser som blivit bedömda med höga poäng. Genom övervägande yttranden ger censorn möjlighet för övriga röster att komma till tals och visar till exempel genom retoriska frågor, att hen är öppen för andra tolkningar än den egna eller för andra förslag till poänggivning. Censorerna visar på detta sätt mer tveksamhet till sin egen bedömning på de uppsatser som bedömts med låga poäng än på de uppsatser som bedömts med höga poäng.

Erbjudande yttranden är vanligare på uppsatser bedömda med lägre poäng än vad de är på uppsatser bedömda med högre poäng. Genom ett erbjudande yttrande föreslår censorn ofta en poäng och ger således en annan bedömare möjlighet att bekräfta eller refusera förslaget. Ett yttrande i vilket censorn hänvisar till yttre källor, så som bedömningsföreskrifter eller poängskalor, är vanligare på de högre vitsordsnivåerna än på de lägre vilket visar att censorerna i sin bedömning av goda uppsatser gärna vill relatera sin bedömning till styrdokumentet.

5.1 Dialogiska yttranden på uppsatser bedömda med höga vitsord

Drygt hälften, 53 % av yttrandena på de uppsatser som ligger högt upp på poängskalan, är uttryckta som en **utvidgning av den egna dialogen**, det vill säga att censorerna ger utrymme för andra röster att komma till tals i den egna texten (se figur 3). På de här uppsatserna förväntar sig censorerna en dialog och en diskussion med de övriga bedömarna. Ett exempel på en utvidgning av den egna dialogen kan vara ett **ifrågasättande** yttrande: *Så högt?.*

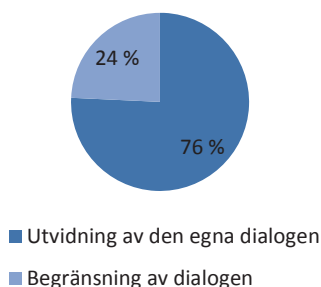
FIGUR 3. Trender i yttranden inom ENGAGEMANG på uppsatser bedömda med E eller L.

De yttranden som utgörs av en **begränsning av dialogen**, till exempel ett avståndstagande och förnekande yttrande *Absolut inte L-nivå*, står för 47 % av yttrandena på uppsatserna högt upp på poängskalan. På uppsatser som bedömts med E eller L är det nästan lika vanligt att censorerna ger plats för en dialog kring bedömningen som att de förlitar sig på sin egen värdering av uppsatsen och inte önskar en diskussion kring bedömningen.

5.2 Dialogiska yttranden på uppsatser bedömda med låga vitsord

Av de uppsatser som ligger lägre på poängskalan är 76 % av yttrandena bedömarkommentarerna uttryckta som en **utvidgning av den egna dialogen**, det vill säga att censorerna ger utrymme för andra röster att komma till tals i den egna texten (se figur 4). Ett exempel på en utvidgning av dialogen är ett **erbjudande** yttrande: *Övervägande referat och ytterst lite egen diskussion. Språket visserligen på C-nivå. Föreslår 65.* Ett annat exempel kan vara ett **överbäggande** yttrande: *För många fel för 70? 67, eller Jag skulle vara benägen att ge 63 och inte bekymra mig så mycket om rubriken.*

I 24 % av yttrandena på de uppsatser som ligger lägre ner på bedömningskalan begränsar censorn dialogen, till exempel genom ett bekräftande yttrande: *Enig*, eller genom ett förnekande yttrande *Inte 70* eller ett refuserande yttrande *Nej, detta bör nog vara ett B → 67.*

FIGUR 4. Trender i yttranden inom ENGAGEMANG på uppsatser bedömda med C eller B.

På uppsatser bedömda med låga vitsord är det som figur 4 visar vanligare att censorerna genom sina yttranden öppnar för en dialog med de övriga bedömarna än att de begränsar dialogen. Detta betyder att censorerna gärna diskuterar bedömningen med övriga bedömare och vill ha en bekräftelse för att försäkra sig om en samstämmig värdering av uppsatsen. Även om uppsatserna på denna nivå mer sällan läses och kommenteras av fler än en bedömare än de uppsatser som bedömts med E & L ges det alltså större möjlighet till en dialog.

6 Sammanfattande diskussion

Min analys inom appraisal är främst kvalitativ, men jag har i den här artikeln även redogjort för en del kvantitativa resultat i syftet att kunna ge en helhetsbild av materialet. Det kan ligga lika mycket vikt i det oskrivna som det skrivna då det gäller censorernas kommentarer och det är inte möjligt för mig att greppa allt som censorerna tänker och tycker om studentexamensuppsatserna eftersom jag till exempel inte kommer åt censorernas muntliga diskussioner kring uppsatserna. Jag har gjort en analys av de nerskrivna yttranden vilka jag genom mitt material har haft tillgång till, och visat på den trend av värderande yttranden som dominerar i de nerskrivna bedömarkommentarerna på uppsatser på olika nivåer av vitsordsskalan.

Bland censorerna finns det ingen genomgående praxis att ge skriftliga kommentarer på uppsatsen och i mitt material har 44 % av uppsatserna högst upp på vitsordsskalan och 33 % av uppsatserna lägre ner på skalan fått skriftliga kommentarer. Det intressanta är att endast 13 % av uppsatserna som bedömts med C eller B kommenterats av två eller flera censorer, medan 65 % av uppsatserna högre upp på skalan, de uppsatser som legat på poäng mellan E och L, kommenterats av två eller flera censorer. Det är alltså vanligare att goda uppsatser läses och kommenteras av fler än en bedömare.

På de uppsatser som ligger lägre ner på vitsordsskalan är det vanligare att censorerna genom sina yttranden utvidgar dialogen och ger plats för andra röster att komma till tals, än att de begränsar dialogen. Även om censorn i sina bedömarkommentarer ger utrymme för svar och öppnar för en diskussion, är denna dialog mellan flera censorer väldigt snäv bland de uppsatser som bedömts med låga poäng och censorn får oftast inte det gensvar denna gett möjlighet till utan uppsatsen bedöms utgående från den första censorns poängförslag.

På uppsatser bedömda med höga poäng är det ungefär lika vanligt att censorerna i sina yttranden begränsar som utvidgar dialogen. Ett resultat av analysen visar att censorerna i en dialog med de övriga censorerna hänvisar till externa källor som standardiserade styrdokument och lärarens poänggivning, särskilt på uppsatser med höga poäng. Att konsensus i censorernas bedömning nås av ett kollegialt samspel synliggörs av den andel dialogiska yttranden som censorerna i sina bedömar kommentarer ger uttryck för och på de goda uppsatserna för censorerna ofta en diskussion kring bedömningen. Detta är anmärkningsvärt och visar att de uppsatser som ligger högst upp på vitsordsskalan sambedöms mera än uppsatser som landar på de allra lägsta poängen.

Genom att belysa bedömningen av studentexamensuppsatser tar min artikel upp en skriftkultur som inte tidigare varit föremål för forskning. Skriftkulturen inom studentexamensnämnden består av en institutionell interaktion i en social kontext och censorerna utgör en auktoritativ bedömarkår. Bedömningen av studentexamensuppsatser är summativ men för att komma till ett samförstånd kring bedömningen har censorerna möjlighet att föra en dialog kring bedömningen och de utnyttjar i många fall denna möjlighet till kollegial bedömning, särskilt på de goda uppsatserna. I den här artikeln har jag med hjälp av delsystemet ENGAGEMANG inom appraisal visat på hur flera bedömare är involverade i bedömningsprocessen och hur bedömare genom en institutionell interaktion kommer till en samstämmighet beträffande bedömningen.

Litteratur

- Borgström, E. & P. Ledin 2014. Bedömarvariation. Balansen mellan teknisk och hermeneutisk rationalitet vid bedömning av skrivprov. *Språk och stil. Tidskrift för svensk språkforskning* 24, 133–165.
- Dysthe, O. 1996. *Det flerstämmiga klassrummet. Att skriva och samtala för att lära*. Övers. Björn Nilsson. Lund: Studentlitteratur.
- Folkeryd, J. Wiksten 2006. *Writing with an attitude. Appraisal and student texts in the school subject of Swedish*. Doktorsavhandling. Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Linguistica Upsaliensia 5. Uppsala: Institutionen för lingvistik, Uppsala universitet.

- Grahn, I.-L., P. Holmberg & U. Magnusson 2014. Systemisk-funktionell lingvistik. Att analysera språkets betydelsepotential. I: H. Lehti-Eklund, C. Lindholm & C. Sandström (red.) *Folkmålsstudier* 52. Helsingfors: Föreningen för nordisk filologi, 9–30.
- Hunston, S. & G. Thompson 2000. *Evaluation in text. Authorial stance and the construction of discourse*. New York: Oxford University Press.
- Juvonen, R. 2007. Suhtautumisen systematiikka. *Virttäjä*, 111 (3), 431–435.
- Linell, P. 1990. De institutionaliserade samtalens elementära former: om möten mellan professionella och lekmän. *Forskning om utbildning. Tidskrift för debatt och analys* 17 (4), 18–35.
- Martin, J. R. 2000. Beyond exchange: appraisal systems in English. I: S. Hunston & G. Thompson (red.) *Evaluation in text. Authorial stance and the construction of discourse*. New York: Oxford University Press, 142–175.
- Martin, J. R. & D. Rose 2007. *Working with discourse. Meaning beyond the clause*. 2 uppl. London: Continuum.
- Martin, J. R. & P. R. R. White 2005. *The language of evaluation: appraisal in English*. Palgrave Macmillan.
- Mikkonen, I. 2010. "Olen sitä mieltä, että...": Lukiolaisten yleisönosastotekstien rakenne ja argumentointi. *Jyväskylän Studies in Humanities* 135. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Skjelten, S. M. 2013. *Jakta på kvalitetsforskjellar i elevane sine tekstar*. Doktorsavhandling. Oslo: Det utdanningsvitenskaplige fakultet, Universitetet i Oslo.
- Stolt, S. 2016. *Vägen till vitsordet. En studie av värderande yttranden i bedömarkommentarer på studentexamensuppsatser i modersmål och litteratur*. Doktorsavhandling. Nordica Helsingiensia 46. Helsingfors: Finska, finskugriska och nordiska institutionen, Helsingfors universitet.
- Studentexamensnämnden 2016. *Poänggränser*. [online] Helsingfors: Studentexamensnämnden Tillgänglig: <https://www.ylioppilastutkinto.fi/se/studentexamen/poanggranser>. [hämtad den 6.9.2016].
- Svensson, L. 1990. Kommunikation i professioner. *Forskning om utbildning. Tidskrift för debatt och analys* 90 (4), 18–35.
- Weigle, S. C. 2011. *Assessing writing*. Cambridge: Cambridge University Press.
- White, P. R. R. 2006. Evaluative semantics and ideological positioning in journalistic discourse. I: I. Lassen (red.) *Meditating ideology in text and image. Ten critical studies*. Amsterdam: John Benjamins, 37–68.

Material

Studentexamensnämnden: Modersmålsprov II	21.3.2005
Studentexamensnämnden: Modersmålsprov I	14.3.2005
Studentexamensnämnden: Modersmålsprov II	22.3.2004
Studentexamensnämnden: Modersmålsprov I	15.3.2004